

ROLAND
VAN DER VORST

**NIEUWE
VERVREEMDING**

Hoe technologie onze wereld betovert

ten have

ROLAND VAN DER VORST

NIEUWE
VERVREEMDING

Hoe technologie onze wereld betovert

 ten have

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord Han Ceelen:

De ontelbare identiteiten van Roland van der Vorst 9

1. De betovering van de wereld 13
2. De mythe van decentrale systemen 16
3. Wereld zonder wrijving 19
4. De supermens 22
5. Algoritmisch beslissen 25
6. Creatieve dictatuur 28
7. Antropoceen 31
8. Pratende ijskast 34
9. Oordopjes 37
10. Sigaret 40
11. Aarden 43
12. Groeien omdat het moet 46
13. De dader en het slachtoffer 49
14. Het tijdperk van het oor 52
15. De eerste keer 55
16. Generatieve eenvoud 58

17. De ondergang van gemak 61
18. Van realityhack naar realitycheck 64
19. De grote gemeenschap en kleine maatschappij 67
20. De menigte 70
21. Chaos 73
22. De zwerm 76
23. Vervaging 79
24. Transopticum 82
25. De tijdversnipperaar 85
26. Een verre blik 88
27. Pingpong 91
28. Samenhang 94
29. De stem van de natuur 97
30. Is onze vrije wil een illusie? 100
31. Humuslaag 103
32. Karakterfalen 106
33. Zelfbeeld 109
34. Zelfbeheersing 112
35. Be water 115
36. Moeilijker kiezen door technologie 118
37. Hoe we open kunnen blijven staan in onzekere tijden 121
38. Oneindig geluk 124
39. Controle-illusie 127
40. Het einde 130
41. Nu wij! 133
42. Panta rhei 136
43. De digitale deken 138
44. Tectonische verschuiving 141
45. De scheiding 144
46. Beginnersgeest 147
47. De replica 150

48. Lichamelijkheid 153
49. Innovatieporno 156
50. De derde-orde-oorlog 159
51. Het fysieke 162
52. De perifere geest 165
53. Ik ben volledig afhankelijk van u, en u van mij 167
54. Global village wordt global archipel 170
55. Verwondering in de stad 173
56. Wie langzaam is, moet verder vooruitkijken 175
57. Online jezelf zijn 178
58. Markten als schilderij 181
59. De natuurmens en de ingenieur 184
60. Allemaal woedend 186
61. Cook vs. Jobs, knutselaar vervangt kunstenaar 188
62. Dwazen en drammers 190
63. Doelen en dromen 192
64. Tijdperk van de vinger 194
65. Kantelend wereldbeeld 196
66. Mysteries ontrafelen 198
67. Wijsheid 200
68. Het einde van de wereld 202
69. Fouten en twijfels 204
70. De machine als mens, de mens als machine 206
71. Onzekerheid en complexiteit 208
72. Word mens 210
73. Ik vervaag 212
74. Polarisatie 214
75. Information underload 216
76. Jezelf verliezen 219
77. Overgave 221

De betovering van de wereld

We beschouwen technologie als instrument van de rede. Maar technologie voedt momenteel juist de romantische levenshouding.

De afgelopen vijftig jaar heeft de snelle adoptie van technologie plaatsgevonden onder het cultureel gesternte van de individuele vrijheid, een typisch verlichtingsideaal. De auto, de wasmachine, de laptop en de mobiele telefoon, ja zelfs de nieuwste zool in onze sportschoen: ze beloofden ons allen meer vrijheid. De vrijheid om eropuit te trekken of jezelf te kunnen zijn. Maar het ideaal van individuele vrijheid staat onder druk. Want de keerzijde is dat als iets niet lukt, het ook je eigen schuld is. En dat is geen prettige boodschap voor mensen met wie het allemaal niet zo goed gaat.

Als reactie op het vrijheidsideaal zien we een andere beweging. In plaats van je als individu los te maken, zien we juist een behoefte om op te gaan in een groter gevoel. Je zou dat kunnen zien als een opleving van het romantisch verlangen. Kijk naar

de weerzin tegen pragmatische politici die doen wat werkt, maar de kiezer emotioneel onbevredigd achterlaten. Of naar de gretigheid waarmee mensen het eigen gelijk van de groep willen uitschreeuwen. Of het nu gaat om Zwarte Piet, Twittergelijk of electorale volkswoede. Men is niet op zoek naar een oplossing. Men zoekt verlossing. Van het onrecht dat is aangedaan of de frustratie die erin is geslopen.

Het punt is dat die verlossing er niet komt. En daar lijkt het ook niet om te gaan. Op het moment dat iets werkelijk bereikt zou worden, zou er niets meer te verlangen zijn. De romanticus leeft van zijn onvervulde verlangen. Hij wil het ideaal voelen en dat gevoel kan niet lang genoeg duren. Zoals de romantische liefde: dat is niet-beantwoorde liefde. Een geliefde naar wie verlangd wordt is geen vangst die naar binnen wordt gehengeld, maar een dode liefde of een onbereikbare. De liefde wordt niet feitelijk gerealiseerd, maar juist daardoor kun je er helemaal in opgaan. Het is eigenlijk niet eens erg dat de liefde niet wordt beantwoord. Het is geen falen, maar is juist het perfecte voorbeeld van liefde. Op het moment dat iets werkelijk bereikt zou worden, zou er niets meer te verlangen zijn.

De diepe wens om vol op te gaan in grote emoties wordt door moderne technologie ondersteund. Ze lijkt haar rol als vrijheidsbrenger te hebben ingeruild voor die van gemoedsberoerder. Ze creëert superstimuli die bij uitstek geschikt zijn voor een romantische levensslag. De kijker, gamer of luisteraar wordt aan alle kanten gestimuleerd om op te gaan in een groter gevoel dat zo lang mogelijk moet worden vastgehouden. Dan heb ik het niet alleen over sociale media als ronddraaiende carrousel van emoties. Ook virtual reality en vooral augmented reality

presenteren geen wereld (zoals de bioscoop of televisie dat deden), ze laten je erin opgaan. Moderne games bieden geen afgeronde verhaallijn, maar dompelen je onder en laten je er steeds dieper in doordringen. Het gaat er niet om een verhaal zo snel mogelijk af te ronden, maar het verlangen op een kookpunt te houden.

Max Weber betoogde ooit dat met de komst van technologie de wereld ‘onttoverd’ werd. In de moderne samenleving zouden we problemen niet meer met magie maar met technologie oplossen.

Honderd jaar later zien we dat het tegenovergestelde gebeurt. Technologie leidt niet zozeer tot onttovering, maar tot betovering. Na verovering van de buitenwereld is nu de binnenwereld aan de beurt.

De mythe van decentrale systemen

Het is de ironie van deze tijd: de technologische systemen die ooit bedoeld waren het individu te bevrijden, worden nu gebruikt voor totalitaire doeleinden. Het verhaal is bekend: het internet beloofde vrije meningsvorming voor allen, maar gaf ons ook de trolls. Het zou de kleine bedrijvigheid stimuleren, maar maakte de grote bedrijven steeds machtiger. En via sociale media worden steeds extremistischere ideeën door gekozen volksvertegenwoordigers het publieke debat in geslingerd.

Gelukkig staan nieuwe technologieën te rammelen aan de poorten om hieraan een einde te maken. Nieuwe algoritmes zullen de extreme boodschappen spoedig kunnen wegfilteren. Blockchain belooft de grote en machtige ‘*middle man*’ uit te schakelen, mensen weer de baas te maken over hun eigen data en zo de macht weer terug te brengen bij het individu.

Ik geloof er helemaal niets van. Het hele idee dat je het individu kunt bevrijden door decentrale technologische systemen te ontwerpen is juist het probleem.

In een voortreffelijk artikel in Harper's Magazine laat Stanford-hoogleraar Fred Turner zien dat dit concept van decentrale bevrijding werd aangezwengeld door president Roosevelt. Hij schakelde eind jaren dertig een groep vooraanstaande wetenschappers in die moesten helpen voorkomen dat het fascisme van Adolf Hitler ook in Amerika voet aan de grond zou krijgen. Zij concludeerden dat het niet passend was om de 'centralistische autoritaire massamedia' in te zetten als tegengif voor het fascisme. Je kon veel beter middelen gebruiken die aansloten bij de Amerikaanse 'individualistische, expressieve en tolerante volksaard'. Het werd een museum waar mensen zelf vrijelijk door rijen met foto's konden lopen en zo op hun eigen manier, in gesprek met anderen, de verschrikkingen van het naziregime konden ervaren.

Diezelfde decentrale manier van denken werd vervolgens toegepast op computers. Mensen als Norbert Wiener, die nauw samenwerkte met de wetenschappers van Roosevelt, meende dat de oplossing voor het totalitarisme kon worden gevonden door computers de wereld te laten besturen als een systeem van decentrale communicatieniveaus. Het internet avant la lettre dus.

In de jaren zestig bereikte het verzet tegen totalitaire systemen een hoogtepunt. Ditmaal waren de hiërarchische, bureaucratische instituten van de overheid en het bedrijfsleven het mikpunt. En ook hier werd het 'technologische decentralisme' als de oplossing gepresenteerd: met nieuwe technische tools (zoals de pc, later de Mac) kon het individu zijn stem laten horen en zouden de centrale systemen hun macht verliezen. Vijftig jaar later zien we precies dezelfde reflex bij de mobiele telefoon (Arabische lente) en blockchain.

Telkens zijn het de technische instrumenten waarmee de macht van de instituten zogenaamd kan worden bestreden ten gunste van de vrijheid van de gewone man. Maar inmiddels weten we dat Facebook of Twitter vooral de macht van de machtigen vergroot, niet die van de gebruiker. Sterker nog, juist de instellingen die de gebruiker moeten beschermen gaan gebukt onder de posts en het getwitter van diezelfde machtspolitici, te weten: het parlement, de rechtspraak, de klassieke media en ja zelfs de Fed. Zo keren de 'technologische machtsmiddelen van het individu' zich tegen het belang van datzelfde individu: ze geven totalitaire types een podium en verzwakken de constructies die hem moeten beschermen.

Het antwoord op totalitaire impulsen zijn niet de ingenieurs. Het zijn de instituten die we in eeuwen hebben opgebouwd. Daarmee is de vijand van de jaren zestig nu onze belangrijkste bondgenoot geworden.

‘Een van de meest invloedrijke Nederlanders voor de toekomst.’ – DE VOLKSKRANT

De voortschrijdende digitalisering heeft de mens de afgelopen jaren ingrijpend veranderd, een transformatie die Roland van der Vorst diepgaand onderzoekt in *Nieuwe vervreemding*. Hierin beschrijft hij niet alleen de enorme impact van technologische vooruitgang, maar biedt hij ook scherpzinnige inzichten over de kansen die zich voordoen.

De hamvraag bij Van der Vorst blijkt telkens: wat is onze rol in de omgang met technologie en welke invloed heeft technologie op ons? In een tijdperk waarin digitalisering de norm is geworden, biedt dit boek een essentiële verkenning van de nieuwe vormen van vervreemding die ons dagelijks leven doordringen en de grenzeloze mogelijkheden die het ons biedt.

Roland van der Vorst, hoofd Innovatie bij Rabobank, CEO Rabo Carbon Bank en voormalig hoogleraar, is een veelzijdige auteur en ondernemer. Hij staat bekend om zijn veelgelezen columns over technologie in het FD. Eerder verscheen *De toekomst is eindeloos* bij Uitgeverij Ten Have.

